

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2026

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ

03/06/2026

A1. α.

1. Σωστό
2. Λάθος

β.

- i. (έν τοῖς συναλλάγμασι / έν τοῖς δεινοῖς, δεδομένου ότι για την άσκηση δόθηκαν 4 μονάδες) τὰ περί τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰ περί τὰς ὀργάς
- ii. τὰς ἐνεργείας

B1.

Ο φιλόσοφος για να ενισχύσει τη θέση του ότι η αρετή είναι δι' έθους αποκτώμενη ιδιότητα επικαλείται το παράδειγμα με τους νομοθέτες και τους δασκάλους. Οι νομοθέτες δηλαδή με την άσκηση (έθιζοντες) κάνουν τους πολίτες ενάρετους. Απώτερος στόχος τους είναι η ηθική ολοκλήρωση των πολιτών. Η επιτυχία ή μη του στόχου χαρακτηρίζει τον νομοθέτη ως πετυχημένο ή αποτυχημένο και το πολίτευμα, αντίστοιχα, ως καλό ή λιγότερο καλό. Βέβαια, ούτε και όλων των τεχνιτών οι μαθητές μαθαίνουν στον ίδιο βαθμό τελειότητας την τέχνη που διδάσκονται.

Όπως φαίνεται και από το παράδειγμα του νομοθέτη, η αρετή του ανθρώπου καλλιεργείται και καταστρέφεται με τα ίδια μέσα και με τις ίδιες αιτίες. Όταν δηλαδή προβαίνει σε ηθικές πράξεις γίνεται ενάρετος διαφορετικά γίνεται ανήθικος. Οι έννοιες γένεσις (γίνεται) – φθορά (φθείρεται) αποτελούν θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος ήδη από τις απαρχές της φιλοσοφικής σκέψης (κι ένα έργο του Αριστοτέλη έχει τον τίτλο Περί γενέσεως καὶ φθορᾶς). Το ίδιο συμβαίνει και στις τέχνες. Οι μαθητές δεν ασκούνται στον ίδιο βαθμό τελειότητας. Το καλό ή κακό παίξιμο κιθάρας κάνει τον καλό ή κακό κιθαριστή. Μετά από το παράδειγμα από τις καλές

τέχνες προβαίνει στο παράδειγμα των χρήσιμων τεχνών. Η συνεχής ενασχόληση με το καλό χτίσιμο κάνει τον καλό οικοδόμο και αναλογικά το κακό χτίσιμο κάνει τον κακό. Στα παραδείγματα αυτά προστίθενται και τα επιρρήματα *εὖ – κακῶς*, τα οποία τίθενται συμμετρικά προς τα γίνεται-φθείρεται. **Τέχνη είναι το σύνολο γνώσεων και δεξιοτήτων που επιτρέπουν στον συγκεκριμένο κάτοχό τους να παράγει μορφές, τεχνικά δημιουργήματα.** Υπό αυτήν την έννοια, δηλώνει ο Αριστοτέλης, η τέχνη μιμείται τη φύση· κοινός παράγοντας που τις συνδέει είναι η ύπαρξη κάποιας δημιουργικής λογικής. Έτσι, τεχνίτης δεν είναι μόνο ο καλλιτέχνης αλλά γενικότερα ο δημιουργός, και προϊόντα της τέχνης όχι μόνο τα καλλιτεχνικά έργα αλλά όλα τα δημιουργήματα του τεχνίτη. Ο Αριστοτέλης τονίζει ότι δεν αρκεί η επανάληψη των πράξεων, αλλά απαιτείται οι πράξεις αυτές να έχουν μια ορισμένη ποιότητα. Αυτή η ποιοτική διαφοροποίηση στα ίδια παραδείγματα δηλώνεται με την προσθήκη των επιθέτων «ἀγαθοί - κακοί» και των επιρρημάτων «εὖ - κακῶς». Τα επιρρήματα αναφέρονται στον τρόπο που ενεργούν ο κιθαριστής και ο οικοδόμος αντίστοιχα, ενώ τα επίθετα στο καλό η κακό αποτέλεσμα της ενέργειάς τους. Στην καταληκτική περίοδο του αποσπάσματος «εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί», ο ρόλος της άσκησης και του δασκάλου αναδεικνύεται με έναν υποθετικό λόγο αρνητικής διατύπωσης που ανήκει στο είδος του μη πραγματικού. Αν δηλαδή δεν ήταν απαραίτητο να λάβει ένας τεχνίτης ικανοποιητική εμπειρία με τη συστηματική άσκησή του σε ένα εξειδικευμένο αντικείμενο δε θα υπήρχε η ανάγκη αυτού που θα το διδάξει. Ο διδάξων είναι αυτός που θα κατευθύνει στη σωστή πράξη και τους κιθαριστές και τους οικοδόμους και αυτούς που θα κάνουν κτήμα τους την αρετή. Η διδασκαλία λοιπόν παίζει καθοριστικό ρόλο στην ενίσχυση και καλλιέργεια της ηθικής αρετής. Ο Αριστοτέλης δέχεται εδώ τη σωκρατική άποψη για το διδακτό της αρετής. Το επιχείρημα του δασκάλου λοιπόν έχει ως εξής : Αν η ηθική αρετή υπήρχε εκ φύσεως στους ανθρώπους δε θα ήταν απαραίτητη η ύπαρξη του δασκάλου για να τη διδάξει. Η ηθική αρετή είναι αντικείμενο διδαχής και μάλιστα όπως δείχνει η καθημερινή πρακτική αντικείμενο διδαχής μέσω του εθισμού. Η ηθική αρετή είναι λοιπόν επίκτητη και όχι φύσει.

B2.

Στο κείμενο αναφοράς, ο Αριστοτέλης μετά τις τέχνες καταγράφει παραδείγματα από τις ηθικές αρετές. Ο φιλόσοφος παρουσιάζει δηλαδή περιπτώσεις της καθημερινής ζωής παραθέτοντας παραδείγματα για να αναδείξει τη σχέση ηθικής αρετής και ηθικής πράξης. Στο συγκεκριμένο χωρίο «Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ... μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι» επισημαίνεται ότι δίκαιος ή ο άδικος τρόπος συναλλαγής καθιστά αντίστοιχα τους ανθρώπους δίκαιους ή άδικους. **Με τον όρο «συναλλάγματα» του χωρίου εννοούνται όλων των μορφών οι συναλλαγές, συμβόλαια, συμφωνίες, πρωτίστως οι οικονομικές. Αυτού του είδους οι σχέσεις των συμπολιτών μεταξύ τους δεν είναι για τον Σταγειρίτη ένα επιμέρους ή περιορισμένης σημασίας ζήτημα μέσα στην κοινωνία. Είναι η συγκεκριμενοποίηση της αλλαγής, της ανταλλακτικής σχέσης μεταξύ των συμπολιτών. Και η σχέση αυτή είναι ιδρυτική και συστατική για την κοινωνία. Επιτυγχάνεται, κατεξοχήν, με τον εξισωτικό για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες ρόλο του νομίσματος (χρήματος). Βλ. Ἠθικὰ Νικομάχεια 1133b1718: οὔτε γὰρ ἂν μὴ οὔσης ἀλλαγῆς κοινωνία ἦν, οὔτ' ἀλλαγὴ ἰσότητος μὴ οὔσης, οὔτ' ἰσότης μὴ οὔσης συμμετρίας [: γιατί αν δεν υπήρχε ανταλλαγή, δεν θα υπήρχαν σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων· ούτε ανταλλαγή θα υπήρχε, αν δεν υπήρχε ισότητα· ούτε ισότητα, αν όλα τα αγαθά δεν μπορούσαν να μετρηθούν με ένα κοινό μέτρο – μετάφραση Δ. Λυπουρλής]. Κατά προέκταση, τα συναλλάγματα είναι ένα σημαντικό πεδίο ανάπτυξης και εμφάνισης ηθικών σχέσεων. Είναι χαρακτηριστικό ότι η «αρετή» του Αριστοτέλη προσδιορίζεται σε σχέση με τους άλλους, έχει δηλαδή κοινωνικό χαρακτήρα.**

Στο παράλληλο κείμενο, ο ακαδημαϊκός Μιχάλης Σταθόπουλος επισημαίνει τον κοινωνικό χαρακτήρα της δικαιοσύνης, ο οποίος της προσδίδει αξία πέρα από τη σημασία που έχει η ίδια ως έννοια, ως εφαρμογή δηλαδή και απόδοση δικαιοσύνης («Η δικαιοσύνη και η επιείκεια και στον πέραν του δικαίου χώρο είναι η “αρετή προς έτερον”»). Η δικαιοσύνη προσδιορίζεται στις σχέσεις μας με τους άλλους και κυρίως ορίζεται ως κατανόηση, ως σεβασμός της γνώμης του άλλου, ακόμα και αν διαφωνούμε με αυτόν και κατ' επέκταση ως στήριξη του άλλου εκπληρώνοντας έτσι το χρέος της κοινωνικής αλληλεγγύης («Απαιτεί τη θεώρηση και της οπτικής του

άλλου, όχι αναγκαίως για να τη δεχθούμε, αλλά για να την κατανοήσουμε. Και η θεώρηση αυτή σημαίνει, βέβαια, περαιτέρω και στήριξη του άλλου»). Η δικαιοσύνη βέβαια αφορά σε όλων των ειδών τις σχέσεις που αναπτύσσει ο άνθρωπος είτε σε ιδιωτικό είτε σε δημόσιο επίπεδο («Η δίκαιη αυτή συμπεριφορά του πολίτη, του ατόμου γενικότερα αφορά όλες τις σχέσεις του ... ατομικές ή συλλογικές, σχέσεις»).

Είναι φανερό ότι και στα δύο κείμενα επισημαίνεται ο κοινωνικός χαρακτήρας της δικαιοσύνης, καθώς αυτή κρίνεται σε κάθε περίπτωση στη σχέση μας με τους άλλους. Ωστόσο, είναι καλό να τονίσουμε ότι στο παράλληλο κείμενο ο ακαδημαϊκός εστιάζει στην κατανόηση και στήριξη της γνώμης του άλλου, στην κοινωνική αλληλεγγύη ενώ στο κείμενο αναφοράς δε γίνεται σχετική επισήμανση, καθώς ο φιλόσοφος επικεντρώνεται στη σχέση του ίδιου του ατόμου με τους άλλους και πώς με αυτή τη συμπεριφορά καλλιεργεί τις ηθικές αρετές του. Τέλος, το παράλληλο κείμενο αναφέρεται σε όλων των ειδών τις σχέσεις που αναπτύσσει ο άνθρωπος, ενώ το κείμενο αναφοράς κυρίως σε οικονομικές συναλλαγές.

B3.

1. Λ
2. Λ
3. Σ
4. Σ
5. Λ

B4.

1. ρυπογόνος < γινόμενον, γινόμεθα, γίνονται, ἐγίνοντο
2. ανάθεση < νομοθέτου, νομοθέται
3. ένδεια < ἔδει, δεῖ
4. ξέφρενος < σώφρονες
5. διάστρεμμα < ἀναστρέφεσθαι

Γ1.

Επομένως, ποιος θα τολμούσε κάτω από αυτές τις συνθήκες να επιχειρήσει μια τέτοια πράξη; Μου φαίνεται, μάλιστα, ότι είναι φοβερό εσείς, στους οποίους έχει ανατεθεί από την πόλη διαχρονικά να φροντίζετε τις ιερές ελιές, να μη με έχετε τιμωρήσει ποτέ έως τώρα ούτε επειδή δήθεν εργαζόμουν παράνομα εκεί ούτε επειδή δήθεν την έκοψα/εξαφάνισα να μη με έχετε παραπέμψει σε δίκη, ενώ αυτός, που ούτε συμβαίνει να καλλιεργεί κοντά ούτε έχει εκλεγεί/οριστεί επιμελητής ούτε έχει την (κατάλληλη) ηλικία ώστε να έχει γνώση για τέτοια ζητήματα, να με καταγγείλει ότι έκοψα/ εξαφάνισα ένα ελαιόδεντρο από τη γη/χωράφι.

Γ2.

- Τονίζει ότι ούτε κατά την περίοδο των Τριάκοντα Τυράννων, όταν ήταν ευκολότερο να αδικεί κανείς, δεν διέπραξε καμία παράνομη πράξη (**«οὐ λέγω ὡς τότε δυνάμενος ἢ ὡς νῦν διαβεβλημένος ...οὔτε ἄλλο οὐδὲν κακὸν ποιήσας φανήσομαι»**).
- Είχε την επίγνωση ότι θα λειτουργούσε εις βάρος του (**«ἐμαυτῷ κακονούστατος»**) να επιχειρήσει να κόψει το ιερό ελαιόδεντρο, αφού τα ιερά δέντρα επιτηρούνταν από τις αρχές (**«ὕμῶν οὕτως ἐπιμελομένων»**).
- Το χωράφι περιβαλλόταν από δρόμο χωρίς περίφραξη, είχε γείτονες γύρω του και ήταν ορατό από παντού (**«κυκλόθεν δὲ ὁδὸς περιέχει ... κάτοπτόν ἐστιν»**). Επομένως, ήταν σχεδόν αδύνατο κανείς να προβεί σε τέτοια ενέργεια.
- Αν είχε πράγματι διαπράξει το αδίκημα, θα τον είχαν ήδη τιμωρήσει οι βουλευτές καθώς τους είχε ανατεθεί η προστασία των ιερών ελιών (**«ὕπὸ τῆς πόλεως τὸν ἅπαντα χρόνον προστέτακται τῶν μοριῶν ἐλαῶν ἐπιμέλεσθαι»**).
- Ο κατηγορος δεν καλλιεργούσε κάποιο χωράφι κοντά, ούτε είχε οριστεί αρμόδιος επιμελητής, ούτε είχε την απαραίτητη ηλικία για να γνωρίζει τέτοια ζητήματα (**«οὔτ' ἐπιμελητὴς ἡρημένος ... ἐκ τῆς γῆς μοριὰν ἀφανίζειν»**).

Γ3α.

τούτον → τούτους

ὅς → οἷ

γεωργῶν → γεωργοῦντες

τυγχάνει → τυγχάνουσι

ἐπιμελητής → ἐπιμεληταὶ

ἡρημένος → ἡρημένοι

Γ3β.

διαβεβλημένος : διαβλήθητι

ἀφανίζειν : ἀφανιεῖν

φησιν : φαίη

περιοικοῦσιν : περιώκουν

Γ4α.

οὔσης : επιρρηματική χρονική μετοχή, γενική απόλυτη με υποκείμενο το δημοκρατίας

ἀδικεῖν : υποκείμενο στο απρόσωπο ρήμα ἐξῆν, τελικό απαρέμφατο

ἐμαυτῷ : δοτική αντικειμενική (ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός) από το κακονούστατος

ἐλαῶν : αντικείμενο στο ἐπιμελεῖσθαι

ὥς ἀφανίσαντα : επιρρηματική αιτιολογική μετοχή υποκειμενικής αιτιολογίας συνημμένη στο με

ἐπιμελητής : κατηγορούμενο στο ὅς μέσω της μετοχής ἡρημένος

Γ4β.

Απλός ανεξάρτητος υποθετικός λόγος

Υπόθεση: «εἰ μὴ ἦν» → εἰ + Οριστική Ιστορικού χρόνου

Απόδοση : «ἂν ἐπεχείρησα» → δυνητική Οριστική

Υποθετικός λόγος : Δηλώνεται το μη πραγματικό

Τρόπη υποθετικού λόγου ώστε να δηλωθεί το προσδοκώμενο

Υπόθεση : ἐάν/ ἂν/ ἦν μὴ ὦ (ἐάν, ἂν. ἦν + υποτακτική)

Απόδοση : ἐπιχειρήσω (οριστική μέλλοντα)

